

RÉGÉSZ A FRONTON NAGY LAJOS NAPLÓJA 1917–1919

Nagy Lajos fiatalon, érettségi után került az I. világháború hadszíntereire. 33 hónapig harcolt az orosz, majd az olasz fronton.¹ Ő maga így ír erről az időszakról önéletrajzában: „1914-ben tettem érettségít jeles eredménnyel a premontrei főgimnáziumban. 1915–1919-ig katonai szolgálatot teljesítettem, mint tüzér és léggömbös. Mint tartalékos tüzérhadnagy szereltem le 33 hónapot töltöttem az orosz és olasz fronton, négyszer tüntettek ki, háromszor sebesültem meg, a háború utolsó napján pedig 1918 október 28-án a Piavenál gázmérgezést szenvedtem, mellyel Baden bei Wienben 5 hónapig feküdtem. 1919 március 25-én beléptem a Magyarországi Tanítók Szakszervezetébe (ifj. munkás szakosztály). 1919 május 6-án a Vörös Hadseregbe jelentkeztem s mint a 10.-ik vörös tüzérezred 4. ütegének parancsnoka résztvettem a Stromfeld-féle felvidéki felszabadító harcokban. Augusztusban Szolnoknál román fogságba kerültem s az aradi várban 5 hónapig voltam fogoly.”² Mindvégig naplót vezetett, mely képet ad a lövészárokból élő katonák mindennapjairól és érzéseiről, gondolatairól egyaránt. A napló töredékei Nagy Tibor hagyatékának feldolgozása közben kerültek elő a Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Adattárában.³

Közlése betűhív átírásban történik. A hiányzó évszámok szögletes zárójelben kerülnek közlésre.

29-es Kupec [1917] február 26. délelőtt

Van már vagy egy hete, hogy egy meglehetősen jó harctéri ebéd után a hangulatnak engedve a már sokat szenvedett eufonunkon játszani kezdtem. Ebéd után mindig könnyű darabokat keresünk elő, helyesebben nem is lehetne többes számról beszélni, mert lemez gyűjteményünk (valamikor még méltóan viselte e nevet) nagyon ki volt téve a harctéri hányattatásnak. Egyenként maradoztak le a műsorról a lemezek, s ma már csak a tisztas kegyelet őrzi emléküket.

Hát, hogy a dolog végére járjak már, el kezdtem játszani a kis hangszeren. Banda Marci nyirettyüje járta már vagy negyedszer, midőn eszembe jutott, hogy megosztom e kis szórakozást a üteg előretolt frontközégeivel, a felderítőkkal. Az egész fáradtság csak annyiból áll, hogy a messénk⁴ telefonjának a Sprechtaxterét (azt a kis bizonyos részét, amelyen ez a felirat áll *βeim Hören loslassen*) lenyomom. E művelet után ez a kis jószág magába veszi a hangot és továbbítja a vonal mentén mindenüvé. Én is lenyomtam, de amellet a kagylót a fülem közelébe tartottam, hogy várjam a hatást. ...

A hatás elmaradt s én is eleresztettem a Sprechtaxtét, mert nem örvendetes dolgot hallgattam meg akaratomon kívül. Az én kedves öreg Olasz bácsim jelentette lihegve a battriestationknak, hogy ő biz sajnálja, de igazán nem tudja, hogy honnan lúnek az

oroszk, de lúnek, s a gránátok mind a deckungja⁵ köré esnek. A többiek szégyenben hagyták, elszaladtak mellőle...

Ekkor elkezdtem gondolkodni, hogy biz ezen nem kell csodálkozni. Hova lótték az oroszok? A huszonkilencesek Stützpunktjára,⁶ mely két km-re van kitolva a fővonaltól az oroszok felé. Az ilyen szemtelenkedést (annak is lehet az ilyen álláselőretolást magyarázni) nem szokták észrevétlenül hagyni. Amint az ember a legyet elhessegeti az orráról, úgy igyekszik az ellenfél is elzavarni, vagy legalább is kellemetlenné tenni a tartózkodást az ilyen tolakodó számára.

Amit nagyon vár az ember, az legtöbbszörre bekövetkezik. Szóval már belótték az oroszok magukat, s ezentúl se vége, se hossza nem lesz a lövöldözésnek. Már az ágyúknál gondoltam erre, s kíváncsi voltam, hogy az én felderítő szolgálatom alatt mennyire fog felújulni az oroszok dühe e kis kupec, s ezzel együtt az én aufklärerstandom ellen is.

A februári napok a már megszokott egyhangúságukkal teltek; az egyik a másik után, hol havat hozva, hol meg csiklandozva idegeinket a langyos tavaszi szél által, mely utóbbi minden egyes alkalommal a jóleső, a mindent magába olvasztani szerető boldog érzést gyűjtötte fel szívünkben a várva várt tavasz felé, s az emberi érzések, az életösztön s a vágy – már kiszabadulni a szenvedések e mérhetetlen tengeréből – újra életre keltek bennünk...

A sor rajtam volt, s már közelegtem a felderítő állomás, a kis dombocska felé.. A napsugarak játszadoztak a hópelyhek tömegével, mely egyhangú, sivár takaró gyanánt borúlt a tájra. A fenyő óriások között vezető kis erdei út mentén a napsugarak már kicsalták a takaró alól a páfrányokat és a mohákat, melyeken a megolvadt hó mint megannyi nedves gyöngyszem panaszkodva játszott szivárványfény-csillogással az ilyentől elszokott szememmel.

A főúton már láttam a téli takaró alól elő-előbukkanó földet is. A napsugarak melege lerázta róla néhol-néhol a már hónapok óta reá nehezedő zsarnokot. A rabság igája azonban erőtlenné tette, nem bírt ellenállni csizmám sulyának, s a nyomom bizony mind megmaradt rajta. Azon vettem egyszerre magam észre, hogy a céloznál vagyok. Kopogtattam a kis fedezék ajtaján, mely csakhamar feltárult, s kellemesen köszöntöttük egymást az ellentétes fegyver nemből valók: az infanterisz⁷ és a tüzér.

A napok ezentúl még nehezebben teltek. Ritkán lóttünk, azoknak a fele is csak a zárótűz felülvizsgálása volt. Az este hozott csak egy kis vigaszt, hogy mával is kevesebb...

A képzelő tehetség szabadjára van engedve. Nappal is odalopózik az olvasmányok sorai mögé, s csak olvas, olvas az ember gépiesen, miközben talán mérföldeket járó csizmával sem érhetné utol a fékevesztett képzeletét, mely csak rohan-rohan, s mindent ledönt, ami az útjába akad. Haza ragadja az embert kedvesei körébe, akik becézik ott, majd terveket kovácsol a jövőre, de a jelenről hallgat mélyen...

Az ember a gondtalanság elysiumának kies mezőin barangol, ahol nem mint hajdan csak a halottakkal lehet beszélni, az élők tömegei nyüzsögnek ottan... Éjjel átveszi szerepét az álomkirály, aki föltétlen úr a birodalmában és aki hasonlóan hánya-veti az elfáradt test lelkét.

Ütegállás, [1917] febr. 27.

Február 24-kén – egy jelentéktelennek ígérkező szombati napon – a rendes megszokástól nem térve el korán keltem fel. A hold sápadt fénye lassan közeledett az eltűnés pillanatához, s állásaink fölött közvetlen az ég halvány pírban égett... A rendes séta alkalmával – mely egybe van kötve mindig a főcéllal, az ellenséges állások tüzetes

① 29-es Kupac február 26.
délután.

— Van már vagy egy hete, hogy
egy meglehetősen jó karakterű elnök
után a hangulatunk pingvongva, a
már sokat meuevedett reformunkon
jätömani kezdtem. Előid után min-
dig könnyű darabokat keresünk
elő, helyesebben nem is lehetne
többszöröseket beszélni, mert ke-
ves gyűjtőműveink (valamikor meg-
mítván viselte a nevet) nagyon
hi volt néve, a karakteri hangvétel
már. Egyenként maradotok le a
műsorok, a ma már csak a tíz
tes kezelet jörzi puléküket.
Hat, hogy a dolay véjere járja
már, el kezdtem jätömani a

A napló első oldala. BTM RA H.3110-2015 1. o.

megszemlélésével – nem volt semmi változás. Minden a régi állapotban, csendesen éltek az árok lakók, s a svarmkályhák füstje élesen elvált a környező köd kékesszürke színétől... Nyolc óra felé már érezhető volt egy kis időbeli változás. A nap feljövén, sugarai gyengén terjesztették a melegséget, amely csak annyiban érezhető, hogy a reggeli csípős és metsző levegő keménységéből alábbenged...

Váratlanul egy srapnell robban a kupec felett, s golyói egy hosszú területen pattognak a föld fagyos felületén... Az orosz de jókor felkelt – gondoljuk magunkban, s mindez csak a mi tiszteletünkre történt. ...

Egy batterie, mely a kis dombocskánktól jobbra az erdős Serednia⁸ valamelyik zugában huzódott meg tűzött ki bennünket a napi programjára... Fi... sity, s már is becsapott egy gránát az állásba... S jött ezután megállás nélkül egyik a másik nyomában...

Az ellenség támadását hírüladó postok reszketve huzódtak meg egy-egy travers oldalánál, s mikor hallották a suhogást rögtön támogatni kezdték az árok oldalát vállaikkal, mely úgy görnyedt a nagy erőlködésük alatt mint talán Atlasz válla a neki aligha nehezebb földgolyó terhétől.

Délig tartott ez az istenítélet... Búgás hallik a levegőben... Megkönnyebbülünk... Repülő jön, keresi az orosz ütegeket... Erre csend, s csak az állásból a repülőt lövő géppuska kattogása hallatszik...

A repülő két-háromszor körülkering az állások felett s utána visszatér hátra valahol Körösmező határában felállított hangárjába.

E kis intermezzo után a visszatartott szenvedélyek még vadabbul törnek ki... Bennünket ló az üteg ismét. Elöl az állás romokban. Árok nincs, csak hatalmas göröngyök, melyeket a robbanó golyóbis szakított ki az ártatlan föld testéből.

Valami félelmetes kaoshi zavar támad egyszerre. Mennydörgés-szerű robaj bal irányban, mely nem szűnik csak fokozódik. Erős gépfegyvertűz, s gyalogos golyók süvöltése, csak mint gyenge kíséző zene hallik ki egy-egy másodpercnyi kis szünetben...

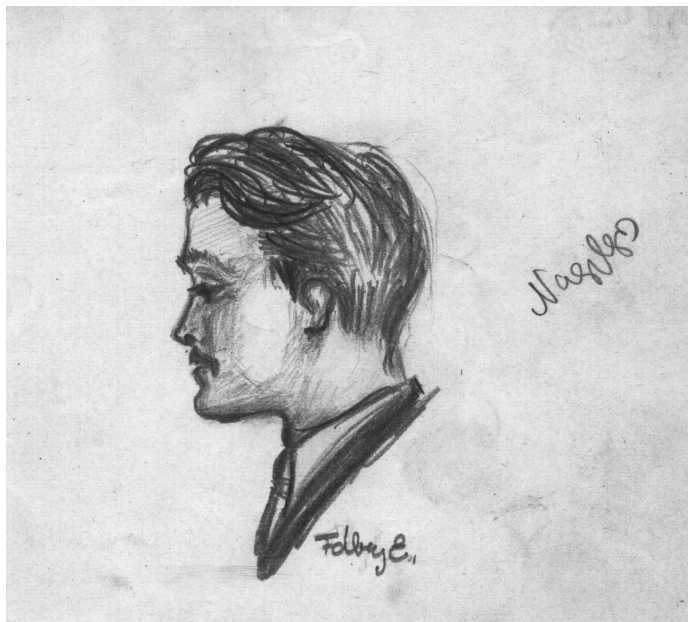
Kinézek a fedezékem tört ablakán balfelé. Elöttem a tumarem hosszú gerince az előretolt gyalogos juszugtól megszállott 1051-es csúccsal. Ezen semmi különös, csak ágyúgolyótól porzik szaggatott időközökben...

De túl a tumaremen a köd ellenére is látszik az 1064. csucsán egy hosszú sáv, az erdőtisztás. Negyven méter széles, két oldalán egymásra farkasszemet néző ellenséggel. A ködben tűzcsóvák jelennek meg, a robbanó srapnellek felcsillanó fényei. Ezen felül mintha a föld is okádna magából valami fehérséget, mely hirtelen jön, s rögtön elszáll, de nyomot hagy maga után, nagy mély lyukat, összedőlt állást, s a halottak és sebesültek nem megvetendő számait. Ez a gránát. ... Lassan közeleg, érezve hatalmát, tudva, hogy várják, nemúgy mint a srapnell, mely siet, s már a levegőben robban, hogy elérje még az előle futókat.

Az orosz hóköpenyegben hirtelen támadt. Betört állásunkba, tartja erősen, s a védő németek közül már szép számmal vannak a hatalmában... Ez volt a kaosz előzménye... Erre jött a válasz, tizenöt üteg pergőtüze, mely megrezgettette a földet, s amelytől nekünk is elszorult a szívünk... Lőtt az üteg mireánk továbbra is, de mintha hirtelen megdermedt volna mindenünk, életöztönünk kihalt, s csak az érdekelt, ami az 1064-en történik...

A szolgálatot teljesítő telefonista jelentette később, hogy dicséretet kaptak ütegeink...

*Nagy Lajosról készített
portré
BTM RA Múzeumtörténeti
gyűjtemény*

Föllélegzettünk, mert tudtuk, hogy ez csak azért van, mert az orosz visszavonult, megtört ellenállása az ágyúk tüzében...

Elérkezett az alkony meghozva a csendet... Nyugalom mindenütt, a felcsigázott idegek leengedtek... A fedezékben ég a tűz, s a fahasábok lángoló rőtvrös fénye úgy kandikál ki a kályhaajtó két kerek nyílásán, mint valami mesebeli szörnyeteg szempárja... Kívül az örök tapossák a havat, s küzdenek a széllel...

Kihalt a harcmező, csak a kilótt világító rakéták mint letűnő üstökösök világítják meg csóvjukkal az állás előtti zezugokat.

Hliboka 1917. dec. 21.

Mily édes a visszagondolás az elmúlt idők apró-cseprő kellemes eseményeire! Mert esemény minden kis dolog, amit nem felejtünk el rögtön, ami bensőnkben valami nyomot hagy maga után, s amire később idők múltával emlékező tehetségünk megerőltetése nélkül visszagondolunk. Ilyenkor az ilyen rég elmúlt dolog, ha kedves volt előttünk – egész felüdíti elborult kedélyvilágunkat, mely olyan hamar bekövetkezik, de amely borulástól csak egy-egy pillanatra is megválni – igazi öröm, mely nem kiált ugyan, de visszatükröződik minden mozdulatunkon, hangunk csengésében, szemünk ragyogásában. E ragyogás néha – talán legtöbbször – felolvadása egy-egy mélyen elrejtett könnycseppnek, melyet visszatartunk, ha valami nagyon bánt, de az örömmel nem mérkőzhetik, befátyolozza a szemgolyót, hogy megsemmisülésével is nagyobbodjon az örömünk...

Érdekes az emberi szív... Egy túlbonyolult összetételű szerkezet. Alkatrészei az érzésvilágunk megnyilvánulásai, tehát számról beszélni felesleges. Gyakran huzódunk sok olyantól, amely később – már csak az emlékezőtehetségünk ködös fátyolán nézve – eláraszt sok derűvel, mely derű aztán letompítja a jelen fájdalmunk

megmérhetetlen tömegét. Innen van az, hogy fájdalmunk nagyságát sosem érezzük a maga valódiságában, nem engedjük, hogy teljesen erőt vegyen rajtunk, mindig összehasonlítjuk egy-egy derűs, élveteg nélküli állapottal, mely összehasonlítás növeli ugyan fájdalmunkat, de perceket rabol – melyben fájdalmunkról nem veszünk tudomást. Őrizkedünk átengedni magunkat teljesen fájdalmainknak, szabadulni igyekszünk tőlük, s azért van, hogy hamarabb felejtsük a rosszat és így tovább őrizzük kedélyvilágunk mélyén meg a kellemes érzetét.

... Mily szépen virágzott a nefelejts az öreg fenyőktől beárnyékolt erdő mélyén. Az üdítő és éltető napsugarak mint öntöttek éltetőt a kis bágyadt virágokba, melyeket a hideg éjjeli pára megdermesztett. Mit érezhettek szegények, midőn érezték, hogy dermedt tagjaik felengednek a napsugarak fényében. Mily édes, nyugtot adó érzés visszagondolni ilyen jelentéktelen dolgokra! Tatárszoros.... hadi életünk jó-rossz ideji hogyan jösztek vissza, mit tett az a kis nefelejts, hogy nem mosodott el kis kék igénytelen virága a rákövetkező események zűrzavaros tömkelegében.

Reggeli séták, szabad időknél a természetben való gyönyörködéssel egybekötött eltöltése madár csicsérgéstől volt visszhangos.

Tavaszi próbapépülések lezuhantjai akik nem bírták erővel, csendes kétségbeesett sipogással húzódtak meg a bokrok árnyékában. Milyen kiáltó ellentétet adott a játszi napsugár és a szárnyaszegettek csiripelése.

Ukraina [1]918. ápril 30

Ápril 27. délután 1 óra

Végre vége a hosszú bizonytalanságnak, mely égető súly gyanánt nehezedett reánk, s nyomon kísért mindenüvé, befolyásolta minden tettünket s a határozatlanság egy oly nemét erőszakolta reánk, melyben az ember a cselekvő képességét egy helyben lógó dologtól teszi folytonosan függővé.

Isten veled Hliboka! Elhagylak bár már megszoktam egyhangú paraszti falusiasságodat. Lassan meggondolva öltöttél magadra életet eláruló mezt. Késett a természet nagyon, sajnálta tőlünk nagyon a tavaszt. Pedig milyen sóvárogva vágytunk éltető heved után. Fáztunk belül nagyon, hiányzott belőlünk a tavaszi élet, a melegség. Kiölte a tél a hosszú, tétlen, szobára és dechungra kárhozható fagyosságával. –

Egy kissé felmelegedtünk már, éreztük belül a viruló tavaszt s szívtuk a temetőn túl elterülő erdőben a szerény ibolyácskák illatát.

Elhagytunk végre Hliboka hogy sohse lássunk viszont 5 hónapunk, kedves fiatalságunk ily hosszú idejének elrablója.

Megy a vonat. Kendőlobogtatás. Közönség a bajtársi kar, mely egy pár napig még marad. Örömmel bucsuzik, hogy van v[alaj]ki, aki a reájuk váró bizonytalanságot is eloszlatja, s nem ők tépik ketté az Ukrajniában reánk váró bizonytalanság ködfátyolát. ...

Siet a vonat, rohan. Megyünk mi is, de csakhamar elhagyjuk s már jóval előtte kalandozunk gondolatban valahol az ukrán mezőkön, ahol várnak már ránk a porosz lovak, ahogy vár ránk talán ismét a háború, s ontja reánk ismét a megpróbáltatások özönét.

Már Derelniban vagyunk. Új jövevényeket veszünk fel. Batterie 5. Minenwerfer⁹ üteg lesz vonatunk új terhe. Régi emlék, régi szenvedés újul fel. Csandaki tetője látszik, hol oly közel suhogott mellettem az öreg Kaszás a szerszámával. Mily édes, hogy ez

már csak emlék, hogy csak az élet egészséges virulásai körülöttünk, s hogy a gránát vágta emberi tagokon megkövesedett fájdalmas eltorzulások s kínvonások, melyeket megfagyasztva megőrzött a halál szele – most mint csak az emlékezés játékszerei élnek bennünk.

Csernovicz¹⁰ rövid félóra megálló.

Novo-Szinlicza máj 2.

Este 10-kor végre megérkezett a vonatunk az új helyre. Itt vár reánk az átvagonírozással járó sok kellemetlenség. Új típusú arcok. Széles pofacsontok, villogó szemek és az elmaradhatatlan orosz sipka, mely talán mint egy emlék a katonaságtól maradt meg a számukra. Hideg a fogadtatás, nem érezhető az arcokon az öröm sugárzása, hogy pártfogók jönnek, a bolsevikiek halálos ellenségei. Szerencsétlen bolsevikiek, alig ismernek benneteket és máris mily elharapódzó gyűlölet lebegi körül neveteket, már pusztán nevetek emlegetésénél. Ilyenek az új eszmékért szenvedők sorsa! Szerintem jóemberek is lehettek – mert nemcsak hogy a cél szentesíti az eszközt – de egy elgondolható ideális gondolatért küzdeni, mely az embertársaknak csak javát akarja, s ezt megtestesíteni is eltökélt szándéka – ez csak felemelő lehet előttünk. –

Sok az állomáson a zsákmányolt ágyú. Rendetlen összevisszaságban hevernek szanaszét. Látszik, hogy megszerzésök nem került oly nagy megerőltetésbe, hogy rendbentartásukra nagy gondot fordítsanak. Nem játszott nagy szerepet a számuk – nem kellett úgy számítgatni mennyiségüket mint talán máshol, hol egy-egy darab megszerzése egy legendás tett megeremtője. –

A város elnyúlt, hosszú. Rossz benyomást nem tesz az emberre, mert sok a zöld szín és így a szem mindig megnyugodhat a sok különböző alakú házak szemléltetése közepette a körülöttük zöldelő fákön.

Vasárnap van. A főúton erősen hajtják a lovakat. Nem tudom mi lehet oly sietős a dolgaikban ezeknek a zord kinézésű sapkás alakoknak.

Az uton bolt bolt hátán. Nem is lehet itt mással kereskedni csak élelmiszerral. Ahol a katonaság átvonul, ez játsza rögtön a főszerepet. A kis bolt ezelőtt mészüzlet volt, mész még mindig van, de már a kiszolgáló asztalkán kalács, kenyér és tésztanemű. A szoba varrógéppel és szabókellékekkel tele, most már az ablakban cipó, és házikészítésű sör. Kosarat vivő fiúk és lányok tolongnak kiabálnak – zsargonos németbeszédük mint a kasza köszörülése olyan kellemetlenül hat fülünkre. Az öreg kaftános zsidók, kik már kikoptak a munkából – kik talán azért élnek oly sokáig, hogy példájuk minél tovább lebegjen a fiatalok előtt, hogy kell a pénzt pénzre halmozni, s hogy lehet a krajczáros üzlet mellett is tisztességes szakállra szert tenni – jóleső, csendes bólongatással nézik a kis fiatal törekvők munkáját.

Egy-egy értelmesebb nagyhangún megakad szemük, kísérőik zajos tolokodása közben – amint portékáján túladni igyekeznek – s ideges mozdulatokkal dörzsölik ujjaik közben a pajeszüket.

Ez a főutca képe, mely ha csak az ottlakó emberekkel volna tele egy nagy város külvárosi zsidó negyedét hozná szemünk elé hűségesen. – Ezen főút a keret az ő zsidóival, s most ebbe a keretbe illeszkedik bele a civil lakosság és az átvonulásunk közben itt pihenő katonaság.

Városban tiszték számára már nincs hely. Sátort kell ütni a vasut mellett a toborozó helyen. A kis igénytelen sátor pedig mily elégedettséget tud nyújtani. Parva domus magna quies. Független lakója vagyok a 2 sátorlappból alkotott palotának. Fázásról szó sincs. Ha kinn hideg van, belül is hideg: ~~de ilyenkor~~ védekezünk a pokróccal. Ha kintről a meleg elöl menekülünk a kis sátor nem nyújt ilyenkor védelmet talán büszke gögje – mert kis dolgokban sokszor él lakozik az ilyesmi – nem engedi, hogy lealacsonyítsák, s a kinti meleget a tikkasztóra tetézi... -

Borúl az idő. Sötétes felhők kavarnak. Hátha csak játék az egész, s csak a napot bosszantja mely hol eltűnik, hol ismét megjelen egy-egy felhőtömb mögül. Egyébként a levegő langyos, de érezzük, hogy az eső már nem oly messze, mert a levegő nem ~~oly~~ könnyű és száraz, hanem mintha harmatos tapintatú volna.

Sötéten kanyarog a Pruth, mert a nap nem csillogtatja felszínét a játszi sugaraival. Komoran folyik az oláh domb tövében akárcsak egy bibliai táj komor folyója.

Kamenez Podolski¹¹ 1918 máj 5. este ¾ 9.

Lassan és gyorsan, ahogy a rumot kapják az ukrán szabad állam nagyszakállú vonatvezetői – megyünk előre ebben az új birodalomban. Érdekes fejek már megszokottakká lettek, hanem annál feltűnőbb lett az egyre jobban növekvő szerénytelenségük. Szerénytelenség és önbizalom egy ágról szakadt testvérek. De mily nevetséges a helyzet teljes ismeretének birtokában náluk az önbizalmat említeni. Olyan az eset mintha falun volnánk, ahol este az út közepén kis csizmadia kölyök önbizalmáról beszélgetnénk. A nagy lárma, a külsőség magatartásának a felszínes megőrzése – míg a csendesség inkább, a belső önbizalom, mely annyira erősnek érzi magát, hogy külső megnyilvánulást egyáltalában nem keres. Így vannak ezek a tenger fenekéről egyszerre felszínre vetődő ukránok. – A fő a rum. E nélkül útra indulni nagyon bajos. Jön a vonatvezető. Kér pénzt vagy rumot. Ha nincs, csak 6 nap alatt érünk el Csokorpába. Tehát elő a rummal. Megköszönik, de épen nem a legszalonképes figyelmeztetéssel tudunkra adják, hogy délben ismételten elvárják figyelmességünk illetékes megnyilvánulását újból. Rohamosan szaladunk. Közöttünk jobbra – balra zöldülő vetések – vetetlen földet nem látni. (Úgy látszik Eichornék felé másképp a helyzet). Amit nem lehet megmunkálni – az mint rét a nagyszámú gulya és ménes legelőhelye. – Vasárnap van. Az egész vidék asszonya feltűnő rikító ünneplőben. Még mindenütt fátylas arcot látni. Néha nagyon jó, hogy nem látja az ember a nőcske képét, ringathatjuk magunkat abban a reményben, hogy talán nem is alaptalan a jóhiszeműségünk...

Lanyaban hadiebéd. Délután visz vissza egy darabon a vonat és egy [1]916-ban készült új vonalon a Dnyeszteren át megyünk. Szép kis vidék. Mi magas töltésen megyünk, alattunk mintegy madártávlatban – a töltés ~~alatt~~ lábánál hercig, szinte festői változatosságú falvak. Rövid uzsonna, heccelődés, a már induló vonat után való szaladgálás, s hozzá a bosszankodás, mely távolról sem komoly, hogy ezek a bolsevikiek, de lassan akarják előbbre juttatni a mi vonatunkat. ½ 7kor Kamenez Podolski nagyobb megálló, vacsorahely. Civil lakosság, magasszárú kékes ruhás jóképű hölgy, nem is egy, de több – de a többi nem kékruhás. Vasuti étteremben alma, melynek darabja egy rubel, de csak rubelben fizetve. Korona pénzünk nem kell. Nevetünk, jólesik ily kis bosszantó dolgokat hallanunk, mely csak blázirtságunkat növeli. –

Este nehezen sikerül tovább jutnunk. Rossz a mozdony. Ígérik, hogy hamar kész lesz. Türelmesen várunk. Lámpát gyújtunk, elhelyezkedünk a kis vagonban (40 ember v. 6 ló). Négyen vagyunk, négy sarok berendezve számunkra, mindegyik mint egy kis önálló tiszt szoba. Különválva a többiektől, nyújtja azt, amit csak elvárhat egy közepes igényű ember az utazás alatt. –

De már megyünk is, sietve nagyon. Nagyon meggyógyult a mozdony. A 2 óra pihenő úgy látszik használt.

Remeg a lámpa láng, reszketeg fénye hosszú csíkot rajzol a sötét vagon falra, mely hullámszerűen mint az óriás kigyó teste csuszás közben.

Smerinka¹² máj 6. 1/3 3. d.u.

Tikkasztó hőség kábulttá teszi agyunkat. A bágyasztó hőség elől vagonunk sarkába menekülünk és ott az alvás ad néminemű menedéket a meleg ellen.

Nappali álmódosítás ez, minden olyan ami kellemes lehet, ami, a különb a mostani állapotnál moziképszerűen pereg a szemünk előtt. Előjön olykor egy pár kellemetlen epizód megtörtént és ezután még megtörténhető dolog – de ezeket miként a mozi gépész a filmek szakadását helyrehozza – kiűzzük agyunk repke álmódosításából.

Egyébként nem panaszkodunk a meleg ellen. Mert még érezzük ízeinkben az éjjeli hideg visszamaradt zsibbadtságát, mely mostan kezd felolvadni. –

Reggel Prosskurúvban¹³ reggeliztünk, s ott végeztük a reggeli sétánkat. Sok a fogoly az állomáson, akik most mennek vissza az oly rég nélkülözött magyar hazába. Mesélnek az orosz állapotról, a fejetlenségről, de igen rosszat nem hallunk senkitől. Pénzük van, mert napi munkájuk után 5–8 rubelt is kaptak. Nem egy dicsekedett, hogy a megtakarított pénze meghaladja az 1000–2000 koronát.

De hiába hallgatnak látszik rajtuk a megtörtség, az elviselt szenvedések felboronáltak arcukat ráncokkal, s az orosz katonaruha (gyakran csak foszlány) annyira kivetkőzteti őket alakjukból, hogy mindegyiktől külön szeretnék megkérdezni, hogy tényleg magyar-e igazán.

A vidék mint a tegnapi. Mindenütt zöld vetéssel borított a föld. A vonatunk gyorsabban megy, bátrabban mozog, mert már 2 vágányos a vasut.

2 óra után megérkeztünk Smerinkába. Ebéd alatt az elégedetlenség a koszt miatt már hangos szavakban adott kifejezést arról, hogy vannak sokan kik csak a hasukért élnek, s vannak olyanok is, akik azért élnek, hogy kiabáljanak, veszekedjenek, s borsot törjenek más ember orra alá. Ez a háború, ehhez kell hozzászokni. Az olyan emberek társasága, akiknek egész ellentétes a felfogása, s soknak alacsony a műveltsége – nem lehet hízelgő, de nem is vonzó, noha az ellentétek nagyok, de nem áthidalhatók, mert hiányzik a közös szellemi alap, s csak az ezen rakott építmények tartósak, habár maguk az épületek homlokegyenest ellenkezők, mely különbség itt tulajdonképpen a vonzódás és rokonszenv forrása.

Borúl az ég, hűsül a levegő, s kezd ébredni az ember fáradt feje is. Nem itél mindent olyan erősen mint felhevült állapotában, s most már maga is kívánja, hogy akik a hasuknak élnek, azok csak folytassák tovább a gyomor kielégítéséért a harcukat, s akik csak gáncsolni tudnak, találjanak témát továbbra is, hogy naponkénti adagjukat elvégezzék. Aki nem él e kettőnek, az eltemetkezik magába, él magának, a gondolatainak – s éli nyugodtan tovább csendes, álmodozással teli másik életét e zavaros hadi élet pöfeteg gombái mellett.

Nem is olyan érdemtelen erről írni. Élek magamnak (csak olyanok közt, kit nem szívlelhetek), leírom azt amit érzek, mert ez olyan mint a társ, papírnak beszélek, s az is mintha visszaválaszolna, mert nem beszélhetek nyugodtan, úgy kell válogatnom, azt amit leírok, s olyan elfogult vagyok a fehér papír előtt mintha egy fehér ruhás kislány ártatlanságával állanék szemben.

Gondolkoztam már sokat arról, hogy két-féle szerényselenség van. Alapjában véve mindakettő ugyanaz. Szerényselenség beszéd módban, tettben, fellépésben szóval külső megnyilvánulásban már rég ismeretes, s sokan megvetik, óvakodnak tőle, mások gyakran akaratlanul annyira sajátjukká teszik, hogy pusztá megpillantásuk elárulja, a velük való érintkezés pedig kín lesz.

A másik melyről még nem igen hallottam beszélni – külsőleg szintén megéreztető – de ez már belsőre vonatkozó, szellemi szerényselenség, tudásomnak minden mást eltíró érvényesülése minden téren, hirdetni ezt, mint a legjobbat, s gáncsolni, megvetni, kerülni ami ellentétes vele. Szép az okos ember, s becsülöm is, de aki már egyszer érzi magában, hogy az, mért nem tartja magában, ez volna az igazi. Önmagam meggyőzése mások kényszerítése nélkül. Azt hiszem, hogy nem sok idő múlva eljön ennek is felismerési ideje, mikor olyan lesz a szellemi tudás, mint a belső megőrzendő titok, melyet mindenki csak a bizalmasával oszt meg. Egy-egy csendes klúb, kaszíráló bizalmas szobájával vitatkoznak erről-arról meghitten egymás közt. A szellemi érintkezés rendes módja a könyv és a tudományos nyilvános jellegű egyesületek felolvasó estéi. Egyébként lassan embertársával szemben mindenki az anyagi élet szűk keretein belül csak ember, s őrizze szellemi tudását minden egyes úgy mint szive legtitkosabb érzését, melyet csak azzal felezzon meg aki arra méltó, s ne pocskéolja mint a buzavető a magot a sziklás földre, mely képtelen minden élet fakasztására. –

Ilyenekről gondolkozik az ember, ha sokáig áll a vonat. Még csak egy óra telt el Smerinkán, mikor fog eltelni a 50-ik is, s főleg hogy hogyan. De a szerény ember amit lehet magában tart. Próbáljuk ez elvet tényekben megvalósítani.

[1918] Szept 20 este 11 óra

„... Az ki életében sokat érzett és
gondolkozott, s érzeményeit és gondola-
tait nyom nélkül elröppenni nem

hagyta, az oly kincset gyűjt magának,
ami az élet minden szakában, a szeren-
cse minden változatai közt, bő táplá-
lékot nyújt lelkének...”
Kölcsey¹⁴

A jótékony csendesség ismét reánk terpeszkedett, visszaadott magunknak, s a merev éjbe betekintve a csillagok serege űzi játékát, löveli gyenge fényét a lehűlt földre, melyet csak gyengén világít, de már felmelegíteni nem tudja, mert távol van nagyon, s hatása olyan mint a kis szentjános bogaraké, amelyek a bokrok alján szemérmesen pislákolnak.

Mennyire üdítő a gondolkozás, hogy lekössük magunkat elménk foglalkoztatásával – s szakítani a sötét kísértetekkel, mik örökösen körülrepesnek. Harcban állunk önmagunkkal, mert szeretnénk megtagadni magunkban azt, mit sohasem ismertünk el, hogy nem szabadulhatunk meg az anyagi lét korlátai közül, s hogy létezik egy más világ is, hol mi magunknak élünk, legyen akár álmország, akár az én magam lelki világa.

[1918] Szept 22.

Ma megint szép az este, érzem hogy élek, de gondolkozni fáj. Előlről tompán jutnak hozzám a le-lecsapódó gránátok hangjai, s mintha minden robbanás után egy-egy letűnt lélek jajkiáltása jutna elimbe. Gondolatok az elmúlásról, a megsemmisülésről. Boldogok akik még abban az állapotba vannak, hogy hisznek, s hatalmat éreznek maguk felett, mely őrökdi és védi őket. Milyen naívak, de milyen megnyugtató rájuk nézve... De talán nem is annyira. A lét utáni elmerülés a semmiségbe, eloszlás egy elégtétel szintén egy elégtétel, az emberi lét egy parányi lámpa, mely kialszik előbb utóbb – néha dacol a széllal, de egy erősebb áram megbontható fényétől azokat, akikre világossága egy mindenséget érdeklő átfogó érdek. „Kicsiny pont az ember ámde szellem karja képes átölelni az egész világot, őt teremté isten boldogságra mégis ő teremt magának istent, boldogságot.”

Ilyen itt az élet, mint a hajótörött küszködése a tengeren, vágyni megszabadulni, s látni a közeli kikötő világító tornyából kiáradó fényt, s erőfeszítéssel befutni oda. Itt napról napra küzdünk végzetünk ellen, melyet igyekszünk elkerülni, hogy kihívjuk magunk ellen. Amellett hogy élünk, s hogy mosolygunk. S e mosoly az, mely a mi vezérfáklyánk, ez pótolja a hajótöröttnek megnyugtató adó és a menekvést biztosító világítótorny fényét.

Ha bírjuk azt mit érzünk két világról kell becsülnünk. Az énnel nélkülözhetetlen, hogy karakter színezetében tűnjön fel, Tehát e régi, elfogadott törvény értelmében mi csak egy hazug életet élünk, mert aki érez, az hallgat, s ha előzőleg is hallgatott – következetes önmagához, a tömeg szemében erős jellem, példaadó karakter. Átéltük mi Barbusse Tüzét, s látni felénk is gyakran a megsemmisülés az lelket indító eseteit, a megdermedt hullákon cincogó élősdi dögöket, a gránát robbanás utáni felcsapódó por és füsttömegben a deformálódó emberi alakokat, s gyakran a megindítón ható erős jajveszékelést is.

Vittorio [1918] szept 26.

Nehéz kimondani amit érzünk, leírni könnyebb, de fájó. Úgy vagyunk vele, hogy csak azt tartjuk maradandónak ami nem bennünk megy végbe, amit nemcsak gondolok és érzek, hanem hanem amit véghezviszek s ami köröttem történik. Mennyivel értékesebb pedig az én bensőm világa. A gondolat alkotás és csoportosítás, elmerengés ... nem oly anyagias mint a külső, hanem szívhez szólóbb, felmelegítőbb. Midőn gondolatban magam sokféle helyzet elé állítom, s mikor kényszerítem magam, hogy cselekedjek, dolgozzak, az is egy élet – olyan élet, hol nem a külsőségek esetleges játszíszerúségének teszem ki magamat.

Mily fölemelő midőn egy nagy szellem gondolkörébe éljük bele magunkat, s ott hűsülünk fényt árasztó szelleme árnyékában. De milyen ezután a felébredés.

Ha Rodin calaisi polgáraitra gondolok vele érzek a mesterrel, s lesz bennem valami a kőből is, mely a megmunkálás nyomán életet nyert, a művész lelke egy részét kölcsönözte oda neki. III. Edwarddal bátran dacoló csoport nem fél úgy a haláltól így kőben mint talán a valóságban tette. Pedig a kőből is lerí egy-egy szomorú tekintet, aggodalom a hátramaradottaikért s talán az egész külső megilletődöttség a léttől való bucsú szomorúsága. Elöttünk van az élet értéke, de hogy ezt érezzük, tisztán kell látnunk a halál aratását.

Az új élet ott van Keresztelő János életteljes izmain, mely Rodin szerint is egy kissé túlhangsúlyozott idomokból tevődött össze. Aki megtér s megkeresztelkedik idvezül ... mondja, de az új élet nemcsak symbolum a kövön, hanem tett, él, le akar válni a talapatáról, mert kevés neki a hely, ahová a művész állította, többet akar várni térítői munkásságától.

A letűnt őskor, a letűnt világ sikitása, megfeszült izmok, kétségbeesésig kiemelt izmok a fej fölött összekulcsolódott karokon.

Mi régi Phéidias, Praxiteles Scopas letűnt kora, mennyit érthettek a művész előtt, s mennyire fájhatott neki a ti elmulástok, ha csak a kétséget tudta visszaadni a reátok való emlékezéskor. A ti derült világotok, egészséges nézések hozta létre azt amit bennetek megcsodálunk.

S mily érdekes, ha egy atheni napsütéses atriumban dolgozó Pheidiasznak képzeljük el magunkat. Talán ép most faragom a Parthenon frízül szolgáló Panathenae körmenetét, a szorosan egymás mellett menő lányok szallagot visznek, a tiszta szüziesség kőbe merevül, miközben talán egy szép fiúra gondolok. S hogy kifáradtam a munkában midőn mint Praxiteles az előttem álló fiatal asszony telt idomait átvittem az Aphroditemra, nehogy az **areon** visszatükröződjön szobromon a modellem arcán végighuzódó szégyensáv vagy az érzeki csábmosoly. S már érzem a halálom Sokrates méregpoharában, mely könnyű mert hisz köröttem szerelmeim a szép fiúk, kiknek elméjét élesítettem beszélgetések közben.

Amint cikkázik az ember gondolat köre kiszórja ki magából a gondolatokat s oly jóleső érzés ezeket a törmelékeket nem engedni elveszni. Értéket tulajdonítunk neki már azáltal is, ha az elröppenése pillanatát egy kissé kinyújtjuk.

Este. Vacsora (?) után

Kár, hogy a léggömb kosara nincsen felszerelve írásztallal. Milyen érdekes volna az ott hevenyén papírra rögzített gondolatokat később egy pár száz méterrel lejjebb, mondjuk régi módian a földön olvasni.

Az érzések egy különös láncolatát kapnók, a bizonytalanság érzésétől a bátorsággal (?) takargatott nemtörődömségig. A kosárban lévő áldozati bárány. ~~Meg van kötve~~ Mindene a földre húzza mégis fölkerül a magasba. Lassú kényelemmel eresztődik feljebb és feljebb a gömb, s ezzel egyenesen kisebbedik a földi tárgyak képe. Kis pont lesz az ember, ház, fehér vonal az út, s menetelő Kolonel csak a felvert porfelhőről lesznek felismerhetők. A látókör nyomban nagyobbodik s míg a földön az ember egy pár háztól, hegytől v. fától korlátolt térre szorítja észrevevési körét, itt város csoportok, hegyláncolatok tárulnak eléje.

Felvettem a nadrágom / most higgadtan beszélek, mert távol vagyok, egy olasz szobában mely átutazó tiszték tömeg lakásává van átformálva. Egy ugrás és már az imbolygó kosárban állok. A nadrág erős kötelét összekötik a kosárhoz erősített ejtőernyő végével. Praktikus szerkezet, az ugrás által előidézett erőfeszítés a zsákból kihúzza az ernyőt, mellyel az ember esik vagy 50 métert s azután kezd lassanként kinyílni (ha ugyan kinyílik).

Kész a telefonösszeköttetés, Luft klar jelentik a Sant-Gallo-i megfigyelő helyről, utána éles fütty krch lassan, a kötéltartó gép lassan megrándul, a katonák a köteleket egyenként eresztik el, a kosárban lévő pedig görcsösen nyel egyet, elfogódottságát nyelte el e görccsel, s viszi a ballon feljebb-feljebb.

Körülnézek. Elöttem a derült ég mosolyog, egy fenséges érzet fönn, tágul a tüdő, s szeretnénk repülni, s bárányfelhőről-bárányfelhőre hágni, s evezni a mérhetetlenség tenyerén. Alattam a vidék. Falúk: Pieve di Soligetto, Soligo, Farra di Soligo, Sernaglia, Moriago Nerveso, Comoda – hátam megett Farro, Follina, s a hatalmas, a kilátást bezáró bércek.

Egy pár pillanatig az egészet egyszerre az egészet akarjuk felölelni, s egy elmosódott kép, ködfátyol terül el szemünk előtt. S lassú szemlélődés után ebből a conglomeratumból tűnnek elő egyenként a részek. A tenger a nap tüzétől narancsvörösén izzik, s a párás háttérben – a tenger part mellett elhuzodó 3 db sziget tűnik fel.

Füst, esetleg köd vonja be az egészet. Távcsővel olyan e rész mint egy tájkép elmosódó háttere. A körvonalakat jól kivenni, ahá egy nagy kupola, ilyet csak Velencében látni, mintha a Szt Márk templom volna. Az valóban is s utána a többi. Az arsenál füstöl. Csata hajó fut ki a kikötőből. Így jelen meg előttünk Velence, a tenger királynéja kit egykoron az ősz doge eljegyzett a tengerrel. De nem oly csillogó mintha egy Tizian Kasztorján bámúlnám, nem oly ezüst fényes a tonus felette mint egy Veronesen s nem oly díszes mint Corregion.

Az idő lassan perdül velünk telik fenn. Az időkerék talán nem talált támaszt amibe kapaszkodjék, ezért mulik oly lassan, a mulandóság ér [...]

Farra di Soligo okt 5.

2. Honv. Humán ezredparancsnokság

A vittorioi kis vendégszoba után hosszú szünet állt be. Az idő oly sietve futott tova, hogy sok-sok mindent nem sikerült feljegyeznem, melyek azóta elmosódva tova lebbentek az emlékezetemből.

Most más helyen vagyok, ahol más szemmel látok, mert a környezet markáns vonalú, nem olyan mely a különböző árral haladva saját útjain végzi rövid ideig tartó kicsiny körre kiható munkáját. A 2-es honvéd huszárezred parancsnoksága étkezdeje nyújtja az alkalmat hol írok. A rajkályha gyengén ontja a melegét, fagyos szívünket melegíti fel sugárzása.

Tegnap délután elszabadult a ballon No 4. Mennyi gondolatom szállt vele túl a felhőkön. Elsején (okt 1.) jöttem el a ballontól, letelt a vezénylési időm, s fájó szívvel vettem búcsút attól a helytől, hol a körülmények kedvező fordulata folytán sok szabad időm akadt, hogy magammal is foglalkozzam.

Elsején felhős, zivataros időjárás. Gyorsan dörzsölgettük a kezünket, hogy elúzzuk külső bőrfelületünk libabőrös érzékenységét.

Még egy bulcsú felszállásra invitáltak meg, hogy kellőképp vegyék még egyszer hasznunkat a léggömbös tiszték.

Belányi szállt fel. A haragos felhők rohantak az égen, s a ballon már már elérte az alacsony rohanó felhők első csoportját. A rendes iránytól már is eltérve, a szél játékszere kezdett lenni, nagy nyolcasokat írt le a levegőben, s a kosár erősen rázódott és imbolygott.

Mivel veszélyes kezdett lenni a helyzet lehúztuk. Sokat gondoltam már ekkor is, hogy mi mindent kell itt kiállni az embernek.

Tényleg azonban csak most értem, hogy mily lelki erő kell ahoz, hogy v[al]a]ki a ballon állandó szolgálatát válassza magának. A lelki megpróbáltatások és megerőltetések sokasodnak az ember vállára.

Az elszakadt ballon az ijesztő gondolatok nagy tömegét termelte bennem.

Elszakadni a földtől, a szél játékszerévé lett ballon utasa lenni nem a legjobb érzés. Fő a hidegvér és a helyzettel számolni tudás. (Bürger törzsörmeister 500 m. magasból leügrött és szerencsésen földre ért.)

Farra di Soligo okt 6.

2. H. huszárezred parancsnokság

Elsején már az üteg szokott körében jól töltöttem az estémet. Hideg volt az éjjeli éjszaka, s futottak az egerek a padláson, talán patkányok is, féltem, hogy a padlástartó reám rogy erős hancúrozásuk alatt.

Harmadikán már az ütegeben vagyok. Átveszem a rég nem látott ágyúk fölötti első tiszti parancsnokságot. Rövid ideig tartó szolgálat. Délután már jelentkezni kellett az ezredparancsnokságnál, hogy mint tüzér összekötő tiszt jelentsem be a szolgálat átvételét a huszároknál. Matz uniformirungvorschriftól közismert szemtelenségét kellett lenyelnem.

Huszároknál este fenséges vacsora. Új környezet, bizalmatlanok az újakkal szemben, de ők is csak külsőleg mutatósak, belsőleg alig lehetne bennök v[al]a]mi tartalmat találni. Idő van elég Rodin beszélgetéseit olvasni, lapozgatom Gregornt is. Elmélkedem írásaik felett s gondolatvilágjukkal igyekszem ellentétbe hozni magam, hogy saját észleleteimet eredeti alakjukban megőrizhessem.

A legújabb hírek átformáltak mindenkit, élünk, s érezzük hogy magyarok vagyunk. Kis jó lesz, amikor majd saját magunk számára fogunk munkálkodni, s a „kis” haza is jobban méltányolja az érte küzdő fiai fáradozását.

Monumentum qui unum vidit nullum vidit, qui multum vidit unum vidit.

Berthardt¹⁵

B[uda]pest [1]919 jan 14

A régi idők sötét bakacsinba vont emléke kísért. RéGINEK nevezem, nem mintha a lényegének megfelelően oly messzetűnt volna fel a jelen napi élet-forgatagban. Nem, éPENSÉGGEL mert a múlt előttem nem tud az idejével imponálni, viszont ami még meg sem történt rám nézve olykor már a feledés ködhomályába tűnik el, csak azért, mert nem ül reám annyira a törvényszerű kényszerűség, hogy teljesen alávessem magam annak mi másokra nézve olyan talán mint a keresztyéni szentség.

Régi lett előttem 3 év mindenével, eseményével, jóleső érzeteivel egyaránt; a lelki megrázkódások, s az akaraterő túlfeszített munkája hogy csak tovább-tovább robotoljon az embertelenség útján mint e sötét emlékek egy része úgy belevész az elmúlt év cselekménydús korába, mint ahogy az operettíró a zene szerzés alatt a simítás fontosságát sem felejtí el, hogy egy összhangos, egy bizonyos alap érzemény komplexum ~~vonulása~~ éreztetése legyen munkája, azok s nem pedig a visszaadó hangszerek kaotikus veleje.

4 hónappal még egy más ég alatt vitam, melynek derűtsége eszembe juttatta mindazt a derűt, s életörömet melyet csak a túlegészséges szervezet él, a megtámadott csak mutatja – s talán az örül neki legjobban, akitől az élet megtagadta, hogy leélje azt, miben mások gyönyörüket találják.

Itt ködös az ég. Párás levegő teszi nehezzé a belélegzést, mely munkává sulyosbul itt mi máshol talán oly könnyű, hogy csak a játszóság hamiskás humora süthette ki reá, hogy munka. Ilyen az élet is, nehéz létkérdés. Irtóztató gondolatai hajtják felénk a megsemmisülés gondolatait. Ősszel a nagy Pán fájó szívvel hal meg, hogy tavaszra újjászületve a természet ölen szívja be a menthák és thymián illatát, s ha megkergette a menadok és nymphák kerge táncot lejtő raját, s patás lábával toporzékolva elalél Bacchus nedvétől s pihenésre vágyik, csicsergő madárcák dalán ~~dalán~~ mosolyogva ~~alszik el~~ aludjék el a félelmetes ligetek tövében. Jólesne nekünk is a pihenés, igazi álmodni, mert mi is toporzékoltunk. Engem is ragadott az úr, és a 30 hónapig ~~míg~~ dőzsöltem az örvendőkkel s rohantam előre a már halottakkal; s vigyorgva nézett velünk szembe az elmulás nehezen elviselhető gondolata, ~~mely~~ szürke volt és színtelen, ~~mely~~ minden rohamlépéssel csak nagyobbodott s vette el a kilátást, hogy lássunk előre, lássuk ami lesz.

Láttam, hogy az élet merő hazugság, nem az él, ki hátrányait élvezi, arra csak az elmulás vár, él maga az emberekre nehezedő örök erőszak, legyen bár eszme avagy elő személyben symbolizálva. Hogy réGINEK írok olyat, mit csak egy pár elmúlt nap távolsága választ el a mulandó természetű „Má”tól, talán feltámadásom időszerű jele. A harminc hónap míg ölni vittek s vittem magammal a súlyos keresztet is lelkem lázongó vad világát talán csak a nagy Embernek halálidejének visszatérése 3 nap, 31 hónap, amott az a 3 napi elmulásba való beletörődés, nálam egy átok, mely száll folyvást tovább, már folyós és nyomorgó testek gularakása. Szeretném én is elmulásnak venni, vinném az akác symbolumot én is mint a csoda mese Hiram Abi mesterének megtalált sírjára hű tanítványai, hogy elmúlt legyen valóban is ~~s ne csak~~ nekem csak a kényeztetés virágáldozata van hátra.

Felejteni akarom e 30 hónapot, hogy feltámadjon az emlékezés boldog ideje, hogy a múlt csak a mese szárnyán lebegessen el hozzám, s ringass makrancos gyermekként álmodni, honnan a felébredés ~~csak~~ új mesekérés zokogó fohásza legyen.

1 Mese
Bp. jan[uar] 24.

„Szeretném, ha szeretnének.”

Lassan nyitott be szobájába. Azt gondolta idegen helyre lép, hogy s a mai nap megváltoztatott mindent körülte, csak maga maradt meg egyedül az elmúlt időkből. Ma szakított azzal a lánnyal, kinek szeme mosolyában rövid idővel ezelőtt még azt a csodás erőt vélte felismerni mely a vén földet örök mozgásra ~~lebegésre~~ készíti s az elmulás sötét gondolata eszébe se juthat annak vén rég kiszolgált csatalónak – ~~ahogy~~ így egy alkalommal elnevezte a földet – ha ily kiapadhatatlan fénysugarak nyújt lakhelyet a hátán. Ma kiapadt a fénysugár számára, mely eddig mindent fényes mázzal vont be előtte. Egy velencei műteremben képzelte ~~mindig~~ magát eddig ha hazajött; a színek bámulatos játékát látta mindenütt a szobában a levegő ezüst szürkésen csillogott előtte, a bútorok csodás ~~mázban~~ színben égtek mintha a gondos festő mestere nem feledkezett volna meg a bő lakk bő használatától sem.

Ma nagyon sötét volt a szobája eltűnt a máz, s a bújá fényözön. Nem ismerte ~~meg~~ fel régi legény élte fellengzős álmainak tanyáját benne.

Szerette volna a réginek látni s nem értette, hogy nem teljesül a kívánsága. A kívánság egy lelki kényszer, gondolta bújában ~~nem~~ bensőnkben keletkezik a vágy, mely éget ~~hogy~~ azzá azután mi csak kevéssel nagyobb a teljesülhetőnél. ~~Akarta nagyon hogy~~

Nem vette észre, hogy ön maga változott meg, s ~~hogy~~ üresebb lett lénye ~~sok oly~~ élmény egy magára megszabadulva fáradt beállítására komor küzdelmet látott maga.

Sietve levetette felöltőjét s hevenyén ledobta egy bőr fouteillra, s határozottan leült íróasztalához, hogy dolgozzon. Szivarra gyujtott s mivel jól égett, s remélte menni fog munkája. A múltja azonban ~~vele~~ ott volt, játszott vele, s úgy bánt azzal a hatalmas emberrel, mint a játszó fiúcska a könnyű szappan buborékkal, odafújja, ahova játszó kedve akarja.

Vissza látta a nőt maga előtt kitől nem sokkal ezelőtt azzal a tudattal jött el, hogy meghalt a számára, gondolataiból is kizárja. Megtelt a szeme könnyel, szivarja füstjét okolta, ~~hogy~~ s türelmetlen lett hogy már ezt se bírja el szervezete. Könnye elpazarolt múltját juttatja az eszébe, a szeretetet, mellyel egy méltatlan nőt halmozott el.

Hirtelen megint fényesség fogta körül. Pazar pompában tündökölt előtte minden, a levegő izzó miriárdnyi arany szemecskékből volt összetéve és játszottak csillogva, míg egy egy felszálló füstkarika be nem vonta egy részüket ezüstös halovány fényvel.

Azt gondolta hogy minden visszatért a régibe, az álmodozó a régi álmodozót látta magában, kinek minden idegszála arra van összpontosítva, hogy egy könnyelmű szőke lány bohókás személyéhez minél simulékonyabban hozzáilleszkedjék.

Akarat nélkül szerelmes lett ismét, átélte a régen élte boldognak nevezett órákat. Látott egy nagy hatalmas embert egy fiatal lány lábainál, ki mint egy szirén húzza őt magához s gyönyörködik a kínjaiban. Majd a boldog órák mámoros ideje következett, hol a nagy férfi mint egyenrangú fél jelenik meg a szőke leány oldalán.

Kaleidoszkopszerűen tűnt fel előtte a múlt szerelme mindenféle megnyilvánulásában. A jelenetek tűnő gyorsasággal kergették egymást agyában s már mintegy következett a vég, a szakítást előidéző kiábrándulás ideje. De ez nagyon nehezen akart feltűnni a

képzeletében, mintha erőt vett volna rajta a mámoros csók szívdobbantó andalító érzése.

A lelkében leszűrődött igazság, hogy a férfi erős is lehet, a nővel való küzdelmében nehezen akart most az ő javára dőlni.

De erőt vett magán, a reá zuduló igazságtalanság öntudatra ébresztette, s elűzte a csalóka álmképeket, s előtte volt a zord jövője, sötét szobája a napsugár és fénypompa nélkül.

Nekifeszült a munkájának, s ismét felüdült. A női csalfaság ellenszerét megtalálta a munkában s most már csak mosolygott, hogy mily sokan vannak kik méltatlan nőt emelnek fel, anélkül az orvosságáról is gondolkoznának.

B[uda]pest 1919 dec[ember] 16.

Nincs egész egy éve, hogy legyengülve, a súlyos betegség nyomait érezve és viselve, a Collegiumba menekültem. Menteni akartam, mit lehetett. Meséltek Várad megszállásáról... S nekem elég volt. Égtem a vágtyól a tanulás után, magamba szívni azt a túlvilági Szellemország balzsamos levegőjét – mely meggyógyítja a vánszorgó testek condráiba meghuzódó lelket. Beteg voltam nagyon lelkileg, 30 hónapos harctéri szolgálat eldurvította a lelki finomságom, s beoltott egy csomó kielégíthetetlen vágyat: felszállni a magasba, lerázni a rabság súlyos bilincseit, s segíteni ott, hol a nyomor az uralkodó – belémoltott egy jelzővel kifejezhetetlen nagy mérvű szeretetet, mely körülöleljen mindenkit, adjon mindenkinek boldogságot, derűt és békét. Ez volt az én nagy betegségem, ez volt az mely üzött, hajtott ez volt az én Prokrustes-ágyam, melybe kerültem, s e mindent átfogó, fénysugaras nagy szeretetben elvesztem én kis árnyék, porszeme a mindenségnek.

Betegségemre orvosságot kerestem, de mivel orvosom nem volt, magam keresgéltem, kutattam, hol található egy oly vallást a földi könyvek lapjainak forgatása közben, mely írt hozhatna sebemre.

Akadtak a körülöttem lévők között, kik látták e vajudást, s kiket talán szintén bántott az Élet, a kikre szintén ránehezedett a sötét fátum – és anélkül, hogy tudtuk volna, anélkül, hogy bármit is reméltünk volna bizni kezdtünk a mindent meggyógyító időmulásban.

Úgy szeretem azokat, kik elérnek hozzám, s valami rokonérzést, ha spontán is, de találnak irántam. Ezt már régen tudtam magamról, a legkisebb figyelem is érzékennyé tudott tenni, s ragaszkodóvá, mely nem néz semmit, önös nem lehet, s célja csak az, hogy mivel többet adjon vissza magából a másik előnyére.

S én ki szerettem a békét, én ki azt reméltem, hogy többet fegyvert nem látok... fegyvert vettem a kezembe. De ez a bucsuzás az otthontól fájó volt nagyon. 19 éves voltam, midőn első ízben éreztem ajkamon az anyám bucsucsókját, láttam leperegni könnyeit az orcáján, s mosolyogva néztem az eljövendő elé. Tudatlanul, hogy mi lesz; cél nélkül, meggyőződés nélkül; az ismeretlen húzott, egy fekete rém, mely beszágulda az egész világot, s csak azt nézte, hol nem ártott még.

De most, tapasztalat után – eltűnt a derű, eltűnt a mosoly. Szűknek bizonyult a keblem, valami marcangolta valami szaggatta – addig-addig, míg a szemem meg nem telt könnyel. De már pakkoltam. Aminek jönnie kellett – eljött, s „az ember nemcsak azért megy háborúba, hogy öljön, hanem hogy önmagát feláldozza.” ... Igen, ez így van,

„feláldozni”. Szeretetért: halál. A két focus összeért, mindegyik tisztán kijelölt köre elhomályosult, nem láttam már se halált, se szeretetet, csak a tikkasztó nyári melegben egy katonát, ki mindent úgy csinált, ahogy legjobban csak csinálhatta.

.....

Majdnem egy éves évfordulón jöttem vissza. A régi utam a családi tűzhely békés nyugalmit vonta el tőlem, az új meghozta a csalódást az emberekben.

A fogság valamit elrabolt tőlem, valamit, amire büszke voltam: gyerekes jókedvem, s a magamban való bizalmamat. A régi könnyelmű gondolkozás mely egészséget áraszt maga körül, lelki egészséget eltűnt, most nem a ma van előttem, hanem a holnap. A színezetlen, kietlen üres holnap. Olyan ez mint egy szakadék széléről a mélybe lenézni, valami onnan letről kacérkodik velünk, mintha hívna, hogy gyere, ne habozz! Nálam a kiegyenlítés, a nyugovás. ... s utána csend.

Fáj az embernek a csalódás. Ilyenre mindig el van készülve az ember, de ha túl nagy mértékben éri, majd leroskad alatta.

A fogságból való utazásom alatt számoltam azzal, hogy érne fog csalódás. A fogság emberismeretemet gyarapította ott láttam mit jelent az irányváltás mint kelti fel az emberek számítási vágyait, kik képesek a legcsunyább csuszomászás által tömjénezní magukat, mirhát áldoznak ártatlanságuk bebizonyítására. Az ilyen számító embertömeg okozza a csömört, okozza a kiábrándulást magából. Meggyőződést cserélni a legkönnyebb, különösen könnyű annak, ki anyagi előnyökért (állás, pénz) teszi, meggyőződése csak annak lehet, kinek semmije nincs, ki földhöz ragadt nyomorúlt lény. Ez hiába váltogatná a meggyőződéseit, nem teheti hoz reá jobb helyzetet „komisz” marad továbbra is. „Gazdag ember dicső ember, szegény ember komisz ember.”

Legjobban szerettem volna elfutni a világba. Messzi, feledni mindent. Számítottam a csalódásra. Így nem is jött oly váratlanul. Kimért udvariasság, hideg válaszok, nem közelednek, félnek hogy az új irány nem fogja őket úgy kegyelni, ha a régi haverjaival szóba állnak.

Ilyenkor tudom megbecsülni azt a jó Erzsi nénit, kinek még betevő falatja is alig van, de aki mindenét, mije van reám pazarolja: a szeretetét.

Kerülöm is az embereket. Pedig most kezdem őket csak szeretni, mert látom, hogy mily gyengék, mily állatiasak. Látom a hibákat, látok mindent, s olykor látok valami könnyes két szemfélét is föltűnni a szemem elborító ködből, ki eljött felkeresni a táborban, fogság alatt, csak hogy megmondhassa, mennyire szeret. Azt hiszem, ha ki lehetne fejezni valamiképp, melyik szenved jobban ő kerülne az első helyre. Szeretni valakit, nem lehetni az övé, s e tudattal egy más férfit átlatni, s mutatni, hogy mily jól érzi magát az oldalán – ez a legnagyobb áldozat.

Érzem, hogy nagyon szívemhez nőnek mindazok, akik szeretnek. Szeretet helyébe szeretet lesz az osztályrészük, kedves emlékképp megemlékezése, lelkem mélyén fogja táplálni őket, rájuk pazarolja szívem dédelgető kisugárzását, s átváltja nemes fénnyé földi salakos alakjukat, hogy csengjen bennem folyton s legyen ösztökélőm és buzdító.

JEGYZETEK

1. Végh 2003. 57.
2. BTM RA H.446-84. 1.o.
3. BTM RA H.3110-2015
4. étkezde
5. fedezék
6. támaszpont
7. gyalogos katona infanterist
8. Serednia település
9. Aknavető, bombavető
10. Czernowitz
11. Kamianec-Podilszkij
12. Zsmerinka
13. Proskurov
14. Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz. „Az, ki életében sokat érzett és gondolkozott; s érzeményit és gondolatait nyom nélkül elröppenni nem hagyta: oly kincset gyűjthetett magának, mely az élet minden szakában, a szerencse minden változásai közt gazdag táplálatot nyújt lelkének.”
15. Eduard Gerhard (1795–1867): monumentorum artis qui unum vidit nullum vidit, qui mille vidit, unum vidit
16. BTM RA H.3110-2015

FELHASZNÁLT IRODALOM

Végh 2003=K. Végh Katalin: A Budapesti Történeti Múzeum az alapítástól az ezredfordulóig. Monumenta Historica Budapestinensia XI. Budapest 2003.

BTM RA=Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Adattár

ZITA CSAPÓ

ARCHEOLOGIST AT THE FRONT

ABSTRACT

Lajos Nagy did military service in 1915-1919, fought for 33 months at the Russian and then the Italian fronts as artilleryman and balloonist. He was discharged as reserve artillery lieutenant, was decorated four times and wounded three times. On 28 October 1918 he suffered gas poisoning at the Piave and was hospitalized for five months in Baden bei Wien. As commander of the 4th battery of the 10th red artillery regiment he took part in the fight for the liberation of Upper Hungary led by Aurél Stromfeld. He fell into Romanian captivity at Szolnok and was detained for 5 days in Arad. He kept a diary, which reflects the daily life, feelings, thoughts of soldiers in the trenches. Fragments of the diary were found during the processing of the estate of Tibor Nagy in the Archeological Archives of the Budapest History Museum.¹ It is published letter-perfect, the missing dates are given in brackets.

1. BTM RA H.3110-2015